Під ранок ставало зимно. На жердки кошари, на кінські гриви падала холодна роса. Коні прокидались, брижили шкіру, голосно пирхали захололими губами і збивались у тісний гурт. Енергійний, лиснявий — ходив під самим конюхом і тому жив ситніше од інших — молодик розповідав щось смішне про свого хазяїна:

— А я його хвостом по шиї — хвиць, а він себе долонею як лясне, як обматюкає ґедзів: думав — ґедзь...

І замовк, ніби стеріг, хто що мовить. Але обачні, навчені життям коні ховали голови в передні ноги і там тихенько посміювалися, скрива поглядаючи полохливими очима на двері хижки, в якій спав Степан.

Білого коня Шептала студений ранок не тривожив. Ще з вечора забився він у гурт і зараз почувався між теплих тіл зовсім не кепсько. Після пам'ятної втечі у грозову ніч він дуже змінився: став передбачливіший та обережніший. Уже не цурався схожих на себе, не похвалявся, де треба і де не треба, своєю білизною, намагався загубитись у кінській юрбі, щоб зайвий раз не потрапити людям на очі. Навіть полюбив солоний запах сечі та поту, що завжди висів над табуном.

У тій свідомій втраті самого себе було щось щемливо солодке. Та й час тепер спливав скоріше — у полі, в кошарі і навіть у дорозі білий кінь байдуже дрімав. Впряжений у воза, він уже не цікавився дорогою, а заплющував очі і прислухався лише до віжок. За таких хвилин Шепталу здавалось, що він давно вже не білий, а сірий, гнідий, перістий, вороний, чалий, як інші бригадні коні.

Не дивно, що жилося йому тепер легше. Навіть розповнів, бо тратив сили ощадніше. Правда, часом дрімоту просвічували хиткі, нереальні, як сон, і непрохані видіння: злами білої блискавки у річковій воді, лелеки на стогах, збуджений грозою ліс. Шептало не встигав гаразд втямити їх, бо

лячно гнав од себе все крамольне, недозволене яскравим, наче посвист батога, спогадом.

Вовтузяться в загорожі коні. Шептало — в дворищі, лише голова просунута між жердин, у кошару. Риплять двері хижки, важкі кроки Степана, шерех дротяного охвістя. Білий кінь опускає повіки, притьмарюючи молоде сонце,— хай буде ніч, хай ніхто не взирить Шептала. А кроки наближаються. Хочеться раптом стати маленьким, як миша, що шарудить між копит, у вівсянці. Або гнідим, перістим, вороним, чалим, тільки б не бути білим, не впадати у вічі Степанові.

Степан уже десь поруч, чути його важке, зле дихання. І порожнеча — жодного бажання, жодної думки. Зненацька небо розколюється, пекуча блискавка жалить спину. Шептало підкидає зад, висмикує з-поміж жердин голову і стрімголов біжить по бригадному дворищу. "А!.. — кричить очамрілий від злості й ненависті Степан. Я тобі покажу волю, мать твою перемать!.." Над білим конем висвистує пуга. Білий кінь б'ється грудьми об стіни стайні, кидається на огорожу, креше стоптаними копитами ранкове сонце, але дротяне охвістя батога наздоганяє, впивається в тіло, ніби рій ґедзів, а гніді, перісті, вороні, сірі, чалі регочуться, доки Степан і їх не хльоскає, зопалу чи для годиться. Коні шарахаються, трюхикають з кошари, чалапають до криниці, на водопій. Шептало залишається сам межи просторого дворища, але простір зараз лише лякає і гнітить його. Ховається в закуток між загорожею та стайнею, дрібно тремтить, тулячи розбиті губи до росяних пагонів лободи. Десь далеко щасливіший од Шептала кінь п'є сонячний ранок, і в прозорім кориті дня того ранку лишається все менше, на самому денці...

І тільки в однім Шептало все ще почувався білим конем: він уже не чекав од життя ніяких радощів. А в табуні всі — від шолудивого стригунця до кістлявої клячі — підсолоджували життя своє химерними надіями. Особливо ж у такі ранки, як сьогоднішній, — коли і студено, і черево давно спорожніло, і день не обіцяє нічого, крім виснажливої роботи. Шепталові кортить проштовхатися ще глибше, у вузьку щілину

між тіл і забутися хоч на півгодини, до водопою. А коні марять, коні вигадують самих себе і своє життя...

— Кажуть, заборонили батоги дротом доточувати. Степан їздовим скаржився...

— З весни не гнуздатимуть. Бо залізо губи роздирає. Тепер нашого брата жаліють, не те що колись.

— Не те, таки не те. З правлінської стайні переказували — голова звелів коней, які картоплю возять, щовечора вівсом підгодовувати. Та від Степана діждешся...

— Картоплю, картоплю... А я біля комори, що — менше од тебе на пупа беру?

— Порівняв...

— Іч, розумник знайшовся... Бачили таких... Іди, поволочи мішки, тоді й скажеш, кого вівсом годувати...

— Те скажу, що й зараз. Звісно, як вродився лежнюватий...

— І-і-і-і!.. — заіржав мерин, що возив зерно, й гризонув сусіду.

Зчинився ґвалт. Шептало розплющив стомлені очі: рожевий хомут сонця піднімався над бовдурами хат. На мить у ньому знову прокинувся білий кінь.

— Учора возив шалівку голові, довго під двором стояв, а вікно відчинене. Чую, голова й каже бригадирові нашому: "Відбери своїх коней, хто десять років одробив, на заслужений відпочинок. Збудуємо на луках велику кошару. В травах, над річкою — хай пасуться, гріють

старі кістки, поки натуральна смерть не настигне. І щоб відтепер анітелень про бойню..."

Юрба застигла, відтак гойднулась, голови з нашорошеними вухами потяглись до Шептала. Старий, охлялий кінь розштовхав молодняк, протиснувся ближче.

— Це правда? Я знав: рано чи пізно, а так буде, — трохи патетично проказав він, задерши голову. Його очі червоно сльозилися.

— Правда, — промимрив Шептало, уже зневажаючи себе за безжальну вигадку.

— Правда! — істерично проіржав з кутка кошари недавній стригунець. — Поки та правда справдиться, з наших костей мило зварять. А я таки чув: одного щасливця на молочарню заберуть... Отам життя... Молоко одвезеш та й лежи, скільки схочеться, у правлінській стайні. Поталанить комусь...

— Відомо, кому поталанить, — загомоніли, запліткували коні, заздро зиркаючи у бік енергійного молодика. — Хто Степану п'ятки лиже...

"Та вже ж не мені, — байдуже подумав білий кінь, знову провалюючись у рятівну дрімоту. — Вже ж не мені. Хто насмілився тікати, того на легшу роботу не посилають. Відтепер і до скону — темна пляма. Виродок. З характером. Багато про себе уявляє. Тільки б швидше усе скінчилося. Все..."

Якось їх гнали пою скотомогильник. Білому коневі навіть сподобалось: меланхолійна, супокійна пустка — сірі пагорбки, дика грушка над канавою, кістки в бур'яні біліють. Тут можна лежати вічно, і ніколи не зжене тебе Степанів батіг.

Тут, нарешті, — воля...

Щойно табун повернувся з водопою, на бригадне дворище причалапав блідий, рухлявий чоловічок з вуздечкою через плече. Легка хвиля прокотилася по кінській юрбі:

— Івась із молочарні... Починається...

Молодик шаснув ближче до загорожі. Хто із старіших почувався ще на силі, гордо задирав голову. Вкрай заїжджені мерини та кобили, ніби теж сподівалися на щастя, і собі зиркали з-за м'язистих спин у бік Степановой хижки, за дверима якої зник молочар. Що й казати, навіть коліна білого коня зрадливо затремтіли, хоч він і намагався боротися зі своїми слабощами. Нарешті в дверях хижки з'явився Степан, як завжди, з батогом. Слідком дрібцював Івась.

— Куди прешся, здохлятино! — заіржав Степановими словами енергійний молодик і гризнув стару, охлялу кобилу.

Знову зчинився ґвалт.

— З жиру біснуєтесь, трясця вашій матері! — гукнув Степан, махнувши батогом.

Вискнула в повітрі шкіряна змія і палом опустилася на кінські спини, не розбираючи, хто праведний, хто грішний. З несподіванки Шептало вихнув задом і хотів було шаснути вбік. Але стояв у самім стовпиську, юрма міцно тримала білого коня в своїх пітних лещатах Знову вгорі свиснув батіг. І цієї миті Шепталові уявились у всій своїй реальності безкінечність, бездонність щохвилинної муки та ганьби, на які прирекла його лиха коняча доля. На тлі того чорного шляху до скотомогильника молочарня бачилась єдиним просвітком, що ось-ось усміхнеться комусь щасливішому, нахабнішому...

Майже не пам'ятаючи себе, білий кінь скинувся на задні ноги, втрапив копитом в енергійного молодика, — наполохані коні

шарахнулись від загорожі, — відчайно заіржав і гецьнув грудьми об соснові жердки кошари.

— У-у-у, дурна худобина, мало я тебе вчив! — заскреготів зубами Степан, вимахуючи перед Шепталовими очима пужалном. І раптом обернувся до молочаря: — Забирай це стерво, щоб і не смерділо, може, хоч ти присупониш...

У кошарі нежданo повисла гнітюча тиша. Кожен кінь мовчки переживав своє зле розчарування. Першим оговтався енергійний молодик.

— Щоб я тепер хоч на вівсину постарався! — вискляво заіржав. — Хоч на вівсину...

— Служи, служи вірно все життя, а коли до винагороди — нахабі дістанеться.

— Так ведеться в житті: хто плуга волочить, того б'ють, а хто тільки бочиться, на пашу поглядає, того розсупонюють... — філософськи мимрили підтоптані кобили.

Молодик безсило кусав білого коня за стегна.

Але Івась уже одягав на Шептала вуздечку, вже виводив з кошари, і удар Степана — пужалном по ребрах — був солодкий, бо останній. Вели білого коня через бригадне дворище, і кожен ступінь був останній, а ненависний, заздрісний ґвалт юрми все віддалявся.

Паморочливий туман стелився під ноги Шепталові. Він ледве переступав ногами в неймовірно солодкому напівсні.

Після каторжної борозни в бригаді, де щодня брав на пупа більше, ніж спроможний узяти, і брів, перехнябившись, аж потріскували жили в

ногах, білий кінь довго не міг звикнути до легкоти в роботі та й у самім його новім житті. В просторому правлінському сараї на загальнім дворі, крім Шептала, жило ще четверо коней. Перші дні він ніяк не міг втямити, чим вони всі займалися. Вранці коней ніхто не будив, бо й сам пожежник Гаврило, якщо не ганяв до череди корову, то хропів на сіні, за дощатою стіною. Коні прокидались, коли сонце висіло над бовдурами хат: об таку пору бригадні коні вже тягли в поле вози.

Правлінські чалапали до корита — пожежник щовечора привозив свіжу воду у великій червоній бочці. Огира Гаврило напував сам — волі йому не давав. Потім ліниво жували отаву — були ситі з вечора. Вже припікало, коли приходив Івась, запрягав Шептала, і вони котили пустельними вулицями до молочарні — кривобокої халабудини на краю села. Почасту Івась, будучи в доброму настрої, насовував на вуха картуза, дригав у повітрі ногами і хриплувато наспівував:

Погошки, погошки,

Візьміть мої вожки,

Голо-голо-мозий.

Погошки, погошки,

На тину висять горшки,

Питунці і гладишки,

А ви спали в Марішки?

Хоч як нашорошував вуха Шептало, не міг втямити, про що та довга, химерна пісня, і мізкував собі: його новий погонич або дуже розумний, або дуже дурний.

Погошки, погошки,

Гостріть свої ложки.

Хочу супу смачного,

Дайте сала свиного...

Тільки стовбичити біля молочарні не любив Шептало. Жирні, нахабнуваті мухи роїлися над конем. Нудний запах гарячих вершків дратував його. Нарешті воза заставляли бідонами, Іван лягав у передку і закривав очі картузом — ні разу не бачив Шептало в Іванових руках батога чи лозини, хіба що часом, знічев'я віжками підхльосне, — і білий кінь вивертав на полівку, що вела до міста. Коли згадував мажари картоплі, гори — під рубель — мокрої, закрижанілої соломи, теперішня поклажа видавалася зовсім легкою, по силі стригунцю.

Меланхолійно, без поспіху плуганився Шептало осінніми полями, прислухаючись до тужних згуків перелітного птаства в небі, до заклопотаного шелесту полівок у стерні, до скрипу немащених задніх коліс — передні Івась помастив того дня, коли забирав білого коня з бригади, а двоє лишив на завтра — то й досі. Десь посередині дороги Шептало вибирав глибокий видолок і спинявся. Івась піднімав картуза, озирався довкола, брався до бідонів. Чаклував біля кришок, ладнав з газети ополоника. Відхиливши далеко назад голову, жадібно гольгав вершки. Тут Шепталові знову, як і біля молочарні, ставало млосно. Одвертався й ловив запахи стерні, конюшини, гречки, ріллі, що їх котив полями прохолодний вітер.

Вертаючи назад з порожніми дзвенючими бідонами, клали на воза оберемок вівсянки чи конюшини і завозили до Івасевого двору. Поки молочар перекидав привезене через тин, навколо Шептала стрибала Івасева малеча й верескливо наспівувала:

Погошки, погошки,

Дайте нам Йошки!..

Вподобав Шептало і поїздки з Івасем на луки, по отаву. Рушали надвечір, добре спочивши після денних походеньок. Дорога падала у долину, де, як переказували старі коні, колись текла річка. Тепер Шептало перебредав русло, ледь замочивши копита. Колеса м'яко шелестіли в баюрі. Шептало вже знав Івасеві вподобання і прошкував до лісу. Івась кидав віжки на спину коня і надовго зникав за деревами — шукав гриби. Білий кінь лишався сам — майже в тих місцях, куди тікав колись од Степана. Ніжно, печально пахло осінню. У мовчазних, наполоханих першими заморозками деревах не було і сліду недавньої літньої вільгості. Усе жило в передчутті чогось лихого, немилосердного.

"І куди було тікати? — розмірковував за таких хвилин Шептало, стиха поглузовуючи над собою, колишнім. — Справді, краще, аніж зараз, не було ніде й ніколи. Найвільніше почуваєшся в правлінській стайні, а не в травах". Шептало спроквола брів попід кущами калини, вільхи, ліщинника, і було б йому зовсім добре, якби позаду не видзеленькувала об полудрабок коса та не нагадувала кожної миті, що, куди б ти не ступив, усюди треба волочити за собою цього мертвого, бундючного одоробала — воза...

Але ж ніде так багато не розмовляли, як у крихітнім правлінськім табуні. Усі забаганки бригадного загалу видалися білому коневі куцими поруч змістовних діалогів, що їх вели нові Шепталові приятелі. Тепер Шептало бачився собі таким дурником, таким неотесою, що зовсім забув про свою перевагу над гнідими, перістими, сірими, вороними, карими. І перші дні здебільшого мовчав, якщо до нього не зверталися.

За погожих вечорів, поскубши з ясел привезеної Шепталом отави, коні кружкома лягали неподалік стайні. Опускалось у димарі оранжеве сонце. Вогка осіння паволока котилася по городах. Вулицею гнали до

колодязя бригадних коней — хльоскав Степанів батіг, коні шарахались, тріщали тини. Степан матюкався і знову хльоскав. Шептало навмисне не дивився в той бік: хай Степан знає, що білий кінь нарешті втрапив до рівних собі і весь — у розумних балачках.

— Я щодуху мчатиму по білій крем'янистій дорозі, — казав ще гаразд не об'їжджений, чванькуватий молодан — він полюбляв розмови про смерть. — Цокотітимуть підкови, у вухах лящатиме вітер, грива стел йтиметься, наче крила птаха. Коні в борознах, дерева, люди ойкатимуть від захоплення та заздрості: "Як він біжить!" І раптом я впаду на білій дорозі. З усіх чотирьох. Я впаду на суху землю, і земля застогне з розпуки, а душа моя вже буде далеко-далеко, на білих копицях хмар. І буде мені легко та солодко, наче стою по коліна в конюшині. Але мине небагато часу, і я повернусь на землю. Неодмінно. Я вірю в перевтілення душ. Моя душа блукатиме з істоти в істоту. Спершу я стану конюхом... Аж потім я стану могутнім дубом край дороги. Уявляєте? Повз мене біжать коні, поспішають люди, юрмища, метушня, шум-гам, а я дивлюся звисока, підперши зеленими копитами небо: мені нема куди поспішати — ні в голоблі, ні до плуга, ні до корита...

— Вихолощена, дитинна бридня, — нашіптував у вухо білому коневі коростявий мерин. Він був уже в літах, та й розповнів на пожежні, тому виглядав досвідченим. — Ця вигадана смерть на білій дорозі, глядачі, тільки оплесків не вистачає... Який несмак! Він скорчиться в борозні після третього гону. Коли вже народився конем, будь ним, роби все, що тобі накажуть, але не май себе за раба — ось порятунок, поки ти в душі вільний, ти не раб, хоч і в голоблях. Хай мене запрягають, спутують, б'ють — я вільний, бо не мрію про інакше життя. Помітили — пута відчуваєш лише тоді, коли борсаєшся. Тоді мотуззя врізається в шкіру — аж до кісток. Ось яскраве підтвердження моєї правоти. Гляньте на цього жеребця. Він зараз почувається вільним, хоч і бігає по колу. Бо не має себе за раба; навпаки, розумово обмежений, гадкує, що досяг на сім світі неаби-чого...

Шептало глипнув у бік стайні. Посеред стовковища з віжками в руках крутька переступав з ноги на ногу Гаврило. Огир, вигнувши пахолок, трушкував по колу. На червоних пожежних бочках сиділи дядьки, смоктали цигарки. В голоблях гарцювали хлоп'яки. Гаврило підняв правицю з батогом, батіг хвітькнув і впав на моріг, стрельнувши на всю околицю.

— І-гі-гі! — весело хіхікнув огир та рвонувся вперед.

Пожежник обіруч вхопився за віжки, відкинувся назад, віжки виструнчилися, вивертаючи коневі голову. Жеребець пирхнув, хвицьнув копитами землю і звично, радо понісся скоком по колу.

— Щасливий, — зітхнув молодик. — Увесь у русі... — і скрушно додав: — Якби мене змалечку не вихолостили, я б...

Мерин кинув на нього нищівний погляд і прошептав на вухо білому коневі:

— Раб навіть у мріях лишається рабом...

Тільки конюхата кобила, що мала під зиму ожеребитись, мовчазно стояла неподалік гурту, опустивши голову між передні ноги. Кобила мовчала, усюди — у стайні, біля корита, на вигоні, а коли до неї зверталися, відповідала не до ладу, ніби щойно зі сну. "До чого вона весь час прислухається? — думав Шептало. — Невже до того, хто має колись народитися?".

І в його грудях тепліло.

Якось — уже було поночі — укоськаний жеребець, остигаючи, ледве переступав ногами — на вулиці зарипіли колеса зле змащеного воза і знайомий голос прогучав із-за паркану:

— Гавриле! Картоплю тобі привіз. Ходи до хати.

— Зараз!

Пожежник злегка прихльоснув батогом. Жеребець подибав до стайні. Шептала манило на голос — не знати чого. Пішов уздовж паркану — трохи хвилювався. В сутінках розгледів доверху вантажений картоплею віз, знайомі постаті дядька в куфайці та молодого бригадного мерина, що снив колись молочарнею. Мерин, звісивши між голоблі голову, важко дихав. Учувши Шептала, повів на нього оком і знову похнюпився. Білому коневі теж забракло слів, йому було ніяково та журно у своєму щасті перед чужим бідуванням, але не мав сили мовчки відійти — дуже кортіло побалакати.

— І на молочарні несолодко, — мовив тихо, соромлячись свого ситого, легкого існування. — За день не приляжеш. Гасаєш, мов оглашений. І знову ж — відповідальність: бідони з молоком возити — не картоплю, звісно.

Мерин не обізвався на ту мову й словом.

— Як там Степан? — спитав по хвилі Шептало й полегко зітхнув, бо те запитання найбільш свербіло йому.

— Що Степанові станеться? — похмуро відповів мерин. — Який був, таким і залишився.

— Мене не згадує? — ще по довшій мовчанці, чомусь притишуючи голос, запитав білий кінь.

— Чомусь не згадує... — почулося з сутінків глумливе, а може, той глум вчувся Шепталу.

— Ну, де ти там? Поганяй! — гукнув од воріт Гаврило.

— Но-но! — цмокнув дядько. Молодий мерин стрепенувся, натужився, але віз ніби приріс до землі. Дядько махнув пужалном і вперіщив коня по ребристих боках. — Н-но, проклята худобино!

Нарешті бамкнуло у вибоїну колесо і віз покотився вулицею. Ще довго похвітькувала у темряві пуга.

Правлінські коні вертали до стайні. Вкладалися в різних кутках, на з'їдинах — стайня була простфра. Прийшов Гаврило, зачинив двері. Все стихло. Тільки лагідно зітхала конюхата кобила та час від часу біснувався в загорожі збуджений прогулянкою жеребець.

Шептало довго не спав. Уявлялось темне бригадне дворище, встелене багаторічним солом'яним порохом, крізь який деінде прошпиговується шпориш. Пахне лободою: вона попід тином та стайнею — аж до стріх. Молодого мерина вже, певно, розпрягли, і він почвалав до коней, що теж припізнилися і не пили увечері. З упряжної виходить Степан, відчиняє ворота, хльоскає пугою. Коні наввипередки дріботять з двору. Вогка дорога, вогкі тини, вогке небо — звук батога якийсь глухий, теплий, зовсім не страшний. І Степан, притомлений довгим днем, ліниво чиргикає своїми чоботищами об кожен вигорбок — не свариться, не матюкається. Доки п'ють коні, сидить на цямрині, вистукує пужалном по халяві; обличчя стомлене, смутне і навіть добре. За цих хвилин він думає про всіх коней: чим завтра нагодувати, куди кого послати. А луги пахнуть молодою отавою, а земля шерхла, як Степанова долоня...

Вертали з порожніми бідонами. Скубнувши із скирти соломи, Івась ліг горілиць і, як завжди, задрімав. В інші дні Шептало звично плуганився б знайомим шляхом до двору молочаря. Але сьогодні особливо звабно темніли на приполах оскубини гречки, легка паморозь пирію стелилась у долинах, молода конюшина між карячкуватих дубків кликала в лісосмугу. Білий кінь скрива глянув на Івася і звернув убік. Воза торсонуло в розорі, але візник не прокинувся.

Поскубуючи конюшину, Шептало ступав та й ступав собі по лісосмузі. Сховалося за пагорбом село, дубки скотилися у рівчак, тоді знову вибрались на хребет поля. У Шепталових грудях трохи студеніло од власного свавілля, і дріж у колінах: ніби некованими копитами — по ожеледі. Але не від боязні, швидше навпаки — від молодечого збудження. Глумливо озирався на молочаря — той спав. Тільки коли віз загримкотів по ораному — трактор пройшовся впоперек лісосмуги, — Івась розплющив очі: віжки тяглись по траві. Виматюкався, скочив з воза і забіг наперед. Впився в загнуздок, замахнувся кулаком. Шептало гордо скинув головою — блідий кулачок молочаря без сило заметався десь далеко внизу.

"Степан би дістав, — раптом подумалося білому коневі, і він зрозумів, що глибоко зневажає Івася з усією його хирлявою добрістю. — Степан би сім шкур спустив. Так відшмагав, що й місцинки живої на спині не лишилося б. Морду б кулаками зсаднив... Бо Степан дужий, наче білий кінь..."

Десь за тиждень схолодніло. Двір гув під копитами коней, а дороги стали струнке. Вітер шастав попід стріхами, правлінські коні вночі збились докупи. Вранці Гаврило відчинив стайню і зник. Івась теж не заявлявся. Весь день і по дворах грали гармошки. Вулицями бродили рожевопикі люди. В кориті зкрижилася вода, і коні лизали вогкі тини. Лютував у стійлі огир. Повз загорожу у бік криниці брели бригадні коні. Позаду, трощачи чобітьми гострі грудки, і понуро йшов Степан: в буденному, як завжди, дарма що свято, — витерта до ниток шапка, куфайчина, широкі штани брижаться над халявами, пуга в руках. Білому коневі стенулося в грудях — і зимно, і боязко, і радісно. Він щосили вибалушує очі, штирхає поглядом перехняблену постать Степана. "Озирнись, озирнись, озирнись..." — волає подумки білий кінь. Але Степан незворушно бреде далі, човгання чобіт і копит глухне за рогом вулиці. Трохи розчарований, білий кінь іде до корита. Треба йому цього Степана, як хомута на шию. Мало хіба його батожив? Усе ж часом приємно згадати, що ти ходив під тим биндюгом. Бо те ходіння

скінчилося. Навіть не приємно, а так, солодко-лоскотно якось. Ніби тобі живіт гребінкою чешуть.

— Степан, який він не є поганий, а не бійся, своїх коней і в свята без води не залишив, — раптом каже до гурту Шептало.

Власний голос навіть йому самому видається чужим.

— Що, за пугою нудьгуєш? — скалить до сонця зуби коростявий мерин.

— Без пуги, властиво, і тут не обходиться, — чомусь нервує Шептало. — Та й спробуй інакше з нашим братом. Загал — він полюбляє строгість. Був би ти конюхом...

— Я б не був конюхом, — переконано каже мерин.

— Усі ми розумні, доки... — Шептало пробує пригасити роздратування, але марно: злість хтозна на кого забарвлює кожне його слово. — Степан теж даремно не вдарить. Б'є, бо заслужили. Він — один, а нас у табуні — десятки. Тільки дай волю — бригаду рознесуть. Така наша кінська натура. Звісно, під Степановою рукою бути — не овес жувати. Але якщо нутро в тебе багате, що для тебе той Степан?

Відтепер вкладався в своєму кутку з думкою про Степана, і спозаранку — Степан в очах. Обмислив кожен свій рух, щойно заманячить поблизу конюх: поверне голову в той бік, скільки супоня дозволить, байдужо ковзне по Степанові відсутнім поглядом і знову в свої гадки. Тільки зневажливо помахуватиме хвостом, ніби мух відганяє. Цікаво, як Степан поведеться. Мабуть, думає, що для Шептала тільки й сонця, яке з-під стріхи. Покрутиться, покрутиться навкруг, може, зі зла стьобне Шептала пужалном — а Шептало й не здригнеться, й оком не поведе, — та й попрошкує своєю дорогою, спіймавши облизня. А білий кінь навіть услід йому не гляне. Хай Степан знає, що тіло білого коня

можна скувати між двох голобель, а душі його вільної не запряжеш, не засупониш. Від тих думок світлішало на серці.

Таки так і сталося. Пленталися з Івасем повз бригаду. З воріт саме виходив Степан. Візниця натяг віжки. Шептало шаснув очима на дорогу — дуже зблизька помітив конюха. Понуривши голову, Степан обійшов навколо підводи, буцнув передком чобота в колесо:

— Мастилом бульбу смачиш, чи що?

— Хі-хі-хі! — дрібно засміявся Івась. — Таке скажете. Коли осі немащені — веселіше. їдеш, а воно пищить, сюрчить — музика. Як у радійо...

— Ну що, — похмуро обірвав Івасеву мову конюх, — ця здохлятина у тебе не біситься?

По Шепталовім тілу бігли холодні колючі мурахи, він тремтів, не спроможний вгамувати гидкий, підступний дрож. І був він не від боязні перед Степаном, не зі страху, не з переполоху, а від чогось іншого, суттєвішого, що нездоланними хвилями підіймалося з глибини одвічного кінського буття. Зиркав із-за хомута благальним оком, що сльозилося: Степан так і не підвів голови, не глянув на білого коня.

— Справно було ходила, — залебедів Івась. — А десь на тім тижні, наче ґедзь у нього впився, — аж у Дубровище забелебенив...

— На ковбасу б його, — знову обірвав конюх Івася уже од воріт. — Я своїх скоро переполовиню...

І зник. "Прикидається, — тоскно подумав Шептало. — Зовсім як білий кінь — знає собі ціну". І Шептало затято стояв посеред вулиці, ніби й не чув істеричних Івасевих нокань. Лише коли Івась хльоснув по ребрах лозиною, поволі рушив з місця: аби ногами переступати.

Уночі впали сніги — Шептала впрягли в сани. На полівці вогкої снігової каші було по коліна, а полози час од часу діставали груддя, чиргикали, напинали постромки, аж хомут немилосердно чавив тіло. Білий кінь повернувся з молочарні зовсім охлялий. Ледь доплентався до стайні, коли Івась випряг, з нудьги хльоснувши черезсідельником по стегнах, — стайня незвично порожніла, тільки в кутку лежала конюхата кобила та жеребець, як завжди, сіпався в своїй загорожі. Не було видко чванькуватого молодика і коростявого мерина.

— У бригаду взяли, — тихо мовила кобила. Шептало чи не вперше чув її глибокий, скупий на барви голос. — Бригадир приходив, казав, що взимку на пожарні лише харч марно переводитимуть.

— І-гі-гі! — засміявся в сутінках огир. — Так і треба розумникам. У Степана дуже не помудрують. Той клепки полічить...

У Шепталовій душі стало порожньо та зимно, як у стайні. Було таке відчуття, ніби візниця з великого зла замахнувся держалном вил, але не вцілив, і держално вдарилось об голоблю.

Потім був ранок, наче грива білого коня: пишний, з памороззю. Івасеві ліньки запрягати, їхати по воду. Погнав правлінських — Шептала й конюхату кобилу — до криниці. Потрощив гаком кригу в кориті, вилив у жолоб цеберко води — дрібний шерешень поколював холодом Шепталові губи. Од села плентався бригадний табун: темна попона на білих крижах вулиці. Білий кінь звільна пішов йому назустріч. Замислено втупився поглядом під ноги, ніби його зовсім не обходили ці гніді, перісті, каштанові. Але час од часу чигав краєчком ока у їхній бік: кров усе швидше струменіла по жилах. Коростявий мерин протискувався в гурт — подалі від конюха. Гонористий молодик чванькувато ступав під Степаном. Степан — короткий кожушок, біла заяча шапка, наквацьовані чоботи в стременах — весь празниковий, наче на храм зібрався. Тепер він був зовсім близько від білого коня, гойдався в небі, буцімто бог, що кожному наділив його долю: людям — людську, коневі — конячу. І

Шептало, пирскаючи з-під копит снігом, шмигнув повз чіпкі Степанові очі у бригадний табун.

Його зразу насторожила незвична тиша: коні понуро мовчать, лише чути, як ковзають по грудах розбитої дороги копита.

— Ти куди? — гукає з узбіччя Івась, і Шептало раптово радіє тому згукові. — Степане, пужни там!

— Та з нього ковбаса добра вдасться! — відповідає Степан.— Жирний. Бери справнішого, он скраю.

— А таки й так, — мовить згідно Івась та хвацько накидає вуздечку на крайнього мерина. — Ти що, на переплавку своїх?

— На хвіле, — сміється Степан. — А з копит — гребінчики...

— Ти б мені кофею з сахарином у городі купив.

— Так не вспію. Поки ті здохлятини поздаю...

Глибокий відчай полонить Шептала. Він народжується не знати де, котиться звідусіль чорними хвилями туги і душить. Жодної думки, жодного бажання. Це вже кінець усьому. Білий кінь жалібно озирається на Івася, але Івась уже далеко. Натомість Степанові очі — сонні та холодні. Дим із бовдурів. Кіт на тину. У вікнах — лолотлива зірниця од печей. Конюхата правлінська кобила обережно дибає назустріч табунові. Боки — наче бочки на пожежні: ось-ось ожеребиться. Очі — в дорогу, сама в собі. Шептало розштовхує коней, тулиться до кобили, треться головою об її бік.

— Знову за своє! — кричить Степан і щосили стьобає Шептала. — Скоро доноровишся!

Білий кінь спроквола вертає в табун.

— І-гі-гі! — регочеться до коней правлінський жеребець, запряжений у легкі санчата. В санчатах — Гаврило. Сніг зпід копит, теленькають дзвоники на рожевій дузі.— І-гі-гі!

— Може, тільки так і треба? — раптом щемить білому коневі. — Може, і-гі-гі — і в цьому весь сенс?

Табун обминає криницю, вервечиться за село.

Попереду дорога — сіра, млиста, пустельна.

У небі, над головами перістих, сивих, гнідих, вороних, чалих, вихвитькує Степанова пуга.